

Şuşa–azadlığın, qayıdışın və dirçəlişin şəhəri

Ssübhdən Şuşaya yola düşəcəyəm. Düşməndən azad ediləndən sonra ikinci dəfə bu qala-şəhərin görüşünə, Qarabağ şəhidlərinin, Vətən uğrunda canından keçən övladların – yenilməz döyüşçülərin qalib ruhlarını ziyarətə gedəcəyəm. Vüqarla, qürurla dalğalanan bayraqlarımızın “qonduğu daşa pir deyəcəyəm”, o bayrağın kölgəsi düşən torpağı gözümə çəkəcəyəm” (Ramiz Qusarçaylı). Yol boyu yağının viran qoyduqları kəndlərin, dağıtdıqları evlərin, qurutduqları bağ-bağçaların yanından keçdikcə yaşadığım ağrı-acını canımda, iliyimdə hiss edəcəyəm. Oğlum Fəridin erməninin qazdığı səngərin, qurduğu istehkamin üzərindən mənə tərəf şəstlə “boylandığını” təsəvvürümə gətirəcəyəm...

“Mən Şuşaya bağlıyam”

Avtobusda yanımda əyləşən Vahid adlı yaşlı kişi yolun başlanğıcında tanışlıq zamanı əslən Şuşadan, Qaryağdılar nəslindən olduğunu, gediş-gəliş başlayandan bəri doğma şəhərinə özündən asılı olmayan səbəbə görə gedə bilmədiyini, tale-qismətin isə bu gün üzünə güldüyünü dedi. Onunla şuşalı illəri ilə söhbət etməyə nə qədər cəhd göstərsəm də, danışmadı. Füzulinin Əhmədbəyli kəndindən azca aralanandan sonra isə ətrafda ürək göynədən xarabalıqlara baxa-baxa gözündən süzülən yaş əlinin arxası ilə bir kimsəyə hiss etdirmədən

günündə deyil, həm də dilim söz tutandan, ağılim kəsəndən torpağına, daşına, suyuna, çiçəyinə bağlı olmuşam. Qoynundan aralananda, harasa gedəndə də fikrimdə, düşüncəmdə yaşatmışam. Bax, elə düşmən əsarətində qaldığı ötən 28 il yarımlyq uzun bir dövrdə də bilirənmə həsərlə nələr çəkmişəm, hansı əzabları, hansı ağrı-acıları yaşamışam?!

...Şuşaya gedən yollar bağlandıqandan sonra Vahid kişinin neçə-neçə doğma-əzizi dinclik, rahatlıq görmədi, dünyanın ən ağır dərd-kədər yükünü–Vətən həsərətini daşdı, Vətəndə Vətən yanğısı ilə yaşadı. Dərdi ovuda-ovuda: “Uğursuz

da Şuşa intizarı ilə – yurd yerlərinə dönmək, sönmüş ocaqlarını yandıрмаq istəyilə yaşadılar. Beləcə bir-birinə calanan əzablı illərin hər günüdə doğma obalarına dönmək, hər daşa, qayaya üz sürtmək, hər gülün-çiçəyin ətrini sinələrinə doyuncə çəkmək həsərlə sabahlara ümidlə boylandılar. Qarabağın işğalda olmayan azad yerlərinə gəlib Şuşa qalasına sarı boylandılar. Kədərli, hüznü baxışlarını qala səmtdən saatlarla çəkmədilər. Bu lal baxışları ilə sanki, yurda qovuşmaq arzularına çatmaqda o şəhərin başı üzərində dolaşan narahat ruhlardan imdad, kömək dilədilər. Onları yurd-yuvalarından didərgin salan, doğmalarının qəbirlərini tapdalayan düşməni cəzalandırmaqda o ruhlara tapşırıdılar.

28 il 6 aydan sonra...

Şuşanı küçə-küçə, məhəllə-məhəllə gəzdikcə qalanın qəsbkarın caynağında olduğu illərdə yadlaşdırmağa, ögeyləşdirməyə cəhd göstərildiyi qənaətinə gəlirəm. Vaqifin məqbərəsindən üzü aşağı tamaşa edəndə isə şəhərin yaralarının daha dərinə işlədiyini görürəm. Erməni faşizmi Qarabağın bu qədim məkanındakı zəngin muzeyləri də talayıb, tarixi yadigarları yağmalayıb, misilsiz mədəniyyət ocaqlarına, türbələrə, qəbirlərə, xatirə abidələrinə əmansızlıqla divan tutub, viranə qoyub, “La-ilahə-illəllah” nidalı minarələri nişangahlara çevirib. Şuşanın adını bütün dünyaya yayan sənətkarların heykəllərini gülləbaran edib. Bəlkə də Natəvanın, Bülbülün, Üzeyir Hacıbəylinin ruhu bu vəhşiliyə, bu vandallığa dözməyərək od tutub yanıb. Bəlkə də Pənahəli xan Cavanşirin, Molla Pənah Vaqifin, Qasım bəy Zakirin ruhu bu namərdlərin əməllərindən bu doğma diyardan perik düşsələr də, düşmənin diz çökəcəyinə, zirvələrdə Azərbaycan bayrağının əbədi dalğalanacağına, haqqın tənənəsinin, zəfər gününün nə vaxtsa yaşanılacağına ümid, inam bəsləyib.

28 il altı aylıq ağrı-acılardan, əzablardan sonra iki ildir ki, o perik ruhlər doğma yurda qayıdıblar. O ruhlər iki ildir ki, qalanın ənginliklərdən azad şəhərin qalib övladlarının yüzilliklərin qan-qadalarına şahidlik edən məkanın yaralarına necə məlhəm qoyduqlarını görüb dinclik tapıblar.

İki ildir ki, Şuşada üçrəngli, ay-ulduzlu bayrağımız qürurla dalğalanır, 1992-ci il mayın 8-dən Zəfər gününədək düşmənin dağıtdığı, viranə qoyduğu evlər, yollar, düşmən tapdağında inləyən abidələr, müqəddəs ocaqlar bərpa edilir...

“...Mən yollara baxaram...”

Mən indi Cıdır düzündən, sıldırım qayalığın başının üstündən üzünə Laçın səmtə baxanda qarşı işıqlı dağınin ətəyindəki yurd yerlərimiz xəyalımda canlanır, uşaqlığımı, gəncliyimin kəndi, o torpağın hər daşı, ağacı, çayı, dağı yaddaşımda xatırlanır, təsəvvürümdə neçə illərdi yağı tapdağında inləyən ocaq daşlarının hüznü kimsəsizliyi təsəvvürümə gəlir: məhəlləmizə uzanan yol – yolağalar, ciğırlar kol-kos içindədir, fərəhli günlərimin şahidi olan həyət-baca ot-ələf içindədir... “Bir qarış boyu, yarım qarış eni olan, tək-tənha qalan, gələn, gedən görünməyən” (Nurəngiz Gün), ətrafında bir ins-cins gözə dəyməyən evimizə beş addımlıqdakı köhnə qəbiristanlığın qaramatına bürünüb, miskin görkəmilə ürək dağlayır... Yadıma Xalq şairimiz Fikrət Qocanın bir şeirindən: “...Mən yollara baxaram, Yollar əliboş gələr...” misraları düşür. Düşüncələrimdə həmin “əliboş gələn yollar”la geri dönüb kəndimizin baharını, yayını, payızını və dərd, kədər gətirən qışını xatırlayıram...

...Burada – bu sıldırım qayalıqda oturub duman-çəndə görünməz olan “əliboş gələn yollarla” xəyalən kəndimizə üz tuturam. Evimizin “başının üstəndən asılan” Qızılcaya, dərin dərədən axan Bazarçayı, yayda yayladığımız Şükürbəyli, Kilsəli yaylaqlarının ecazkarlığı gözlərim önünə gəlir. Uşaq olub o sıldırım qayalıqlara dırmaşmaq, o dəli çayın o biri sahilinə keçib novruzgülü yığmaq, Şükürbəylinin, Kilsəlinin mamırlı qayalıqlarında yaşadığımız “gizlinpaç” oynamaq istəyimin baş qaldırır. Amma o Qızılcaya, o Bazarçayı, o Şükürbəyli, o Kilsəli mənə maqnit cazibəsilə özünə çəksə də, onları bir daha gedib görmək, ziyarət etmək istəyimin gerçəkləşəcəyinin “görünməz aylara, illərə qaldığını” düşündəndə dəhşətə gəlirəm...

Vaqif BAYRAMOV,
“Xalq qəzeti”
Bakı-Şuşa-Bakı

silməyə başladı.

Vahid kişi avtobusdan düşəndən sonra şuşalılara verilən “imtiyazdan” yararlanıb evi ilə, məhəlləsi ilə “görüşə” getdi. Səfərimizin sonuna yaxın qayıdanda isə “yurd-yuvana salamaşılıb həsərətini yanğısını söndürə bildinmi” sualıma cavabında dedi: “Qardaş, viranə qalan evimizə, uşaqlığımı, yeniyetməliyimin, gəncliyimin keçdiyi yerlərə ayaq basıb əhdimə çatdım, dedə-baba torpağıma qovuşmaq xoşbəxtliyini yaşadım, olub-keçənləri – xatirələrimi gözlərim önündə canlandırdım. Amma bu vüsal çilik-çilik olmuş arzu-istəklərimi bundan sonrakı ömrümdə göyərəcəyinə, köçkün həyatımın dərinə işləyən yarasına məlhəm ola biləcəyinə inanmıram... O bir Allah bilir ki, mən ruhumla, varlığım ilə tək Şuşaya onun doğmalarına qovuşduğum bu xoşbəxt

sevgi də, doğma adamların vaxsıvədəsiz itkisi də, dost xəyanəti də gec-tez vaxtın, zamanın gücünə təslim olur, unudulur. Tək yurduya, od-ocaq yarası sağalmır, qaysaq bağlamır”, – dedi.

Şuşa 28 il yarım şuşalıların gözələrində duman-çəndə büründü. Bəlkə də bu illərdə övladlarını itirən, yadlara üz göstərməyən Şuşaya yaz-yay da gəlmədi. Sazın-sözün çal-çağırına həsərət qalan Cıdır düzü yağının keyf məclisləri qurduğu məkana çevrildi...

... 1992-ci il mayın 8-də Şuşa-strateji cəhətdən önəmli olan bu dağ şəhəri erməni faşizminin caynağına keçdi. Yurdundan qovularaq, kənd-kənd, şəhər-şəhər səpələnən şuşalıların məcburi köçkün həyatı başladı. Düz 28 il yarım uzun bir zaman ərzində onlar gündüzlər min bir qayğının ağır yükü altında, gecələr əzablı yuxuların qovğasın-